

Оптимізація призначення та проведення судових експертиз в умовах воєнного стану

Наталія Бочкова

наукова співробітниця лабораторії економічних, товарознавчих, досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, ННЦ «ІСІ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5863-8935>, e-mail: bockovanatala1@gmail.com

Алла Копитько

старша наукова співробітниця лабораторії економічних, товарознавчих, досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності, ННЦ «ІСІ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8852-1024>, e-mail: k_oalla@ukr.net

Розглянуто проблемні питання призначення та проведення судових експертиз в умовах воєнного стану та шляхи оптимізації процесуальних дій за допомогою діджиталізації процесів. Запропоновано варіанти своєчасного проведення експертиз в умовах воєнного стану, а також потреб державних спеціалізованих установ у підготовці й атестації відповідних фахівців.

Ключові слова: *судова експертиза; експертні дослідження; воєнні злочини; визначення збитків; електронний документообіг.*

Optimizing Appointment and Conduct of Forensic Examinations Under Martial Law

Natalia Bochkova, Alla Kopytko

The paper outlines challenging issues involving the appointment and conduct of forensic examinations under martial law and ways to optimize procedural actions through digitalization of processes. The authors outline approaches for conducting forensic examinations promptly during martial law and the needs of state specialized institutions in the training and certification of relevant specialists.

Keywords: *forensic examination; expert research; war crimes; determination of losses; electronic document flow.*

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII, «судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ

і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [1].

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року Указом Президента України в Україні запроваджено воєнний стан, строк дії якого вже неодноразово подовжували [2]. Воєнний стан — це особливий правовий режим, який запроваджують на території всієї держави або окремих її місцевостей у передбачених законодавством випадках.

Через військові дії кримінальне судочинство, як і інші галузі суспільної діяльності в Україні, зазнало суттєвих змін. Наприклад, деякі суди евакуювали з територій проведення бойових дій на більш безпечні території. Це позначилось на активному впровадженні в діяльність судів практик проведення процесуальних дій у режимі відеоконференцій, судових засідань у дистанційному онлайн-форматі. Ця особливість діяльності судів в умовах воєнного стану також позначилася на їх взаємодії з органами досудового розслідування. Для обміну досвідом функціонування всіх інституцій правосуддя в умовах воєнного стану за ініціативою Міністерства юстиції України 17 червня 2022 року у Львові відбувся II Всеукраїнський форум судових експертів, який об'єднав професіоналів виконавчої та законодавчої гілок влади, судової та правоохоронної систем, судових експертів, науковців та адвокатів і став одним із перших масштабних науко-

во-практичних заходів, присвячених особливостям виконання судових експертиз у воєнний час і пошуку оптимізаційних шляхів підвищення ефективності експертної діяльності.

Судові експертизи відіграють ключову роль у документуванні воєнних злочинів, визначенні винуватців і відновленні прав постраждалих, що є критично важливим для міжнародного правосуддя. Воєнний стан змушує переглядати методики й інструменти експертних досліджень, адаптуючи їх до умов підвищеного ризику та нестабільності.

Можна виокремити такі проблемні аспекти об'єктивних особливостей призначення та проведення судових експертиз в умовах воєнного стану:

- небажання потерпілих брати участь у процесуальних діях, відмова від проведення слідчого експерименту за їхньої участі й подальшого призначення судово-медичної експертизи у зв'язку з потенційним ризиком для їхніх життя та здоров'я;
- періодичні проблеми з водо-, електро- та теплопостачанням у державних спеціалізованих установах, що унеможлиблює доступ експертів до технічних засобів і лабораторних умов, необхідних для проведення експертиз;
- ускладнення роботи транспорту, що позначається на процесі транспортування речових доказів і матеріалів кримінальних проваджень до експертних установ;

- дефіцит кваліфікованих фахівців за окремими експертними спеціальностями паралельно зі зростанням навантаження, оскільки певну частину судових експертів мобілізували до Збройних сил України, а певна частина експертів, зокрема особи жіночої статі, вимушено евакуювалися з території України;
- небезпечні умови праці органів досудового розслідування й експертних установ у прифронтових регіонах;
- необхідність максимально скоротити строки проведення відповідних експертиз із урахуванням воєнного стану й активних бойових дій.

Судова експертиза під час воєнного стану набуває особливого значення через необхідність оперативно та точно досліджувати пошкоджене майно й оцінювати збитки, завдані бойовими діями.

У воєнний час поширеними судовими експертизами є розрахунок збитків від військової агресії. Значний обсяг роботи виконують експерти-будівельники, експерти-економісти й експерти-товарознавці, оцінюючи зруйноване майно громадян. Судові експерти, які працюють у державних експертних установах, виконують експертні дослідження з визначення завданих війною збитків у межах відкритих кримінальних справ і щодо виявлених корупційних діянь.

Безумовно, судова експертиза — це один із основних засобів доказу-

вання у кримінальному судочинстві. Її ключове значення полягає у проведенні спеціалізованого дослідження з метою отримати достовірні й об'єктивні дані про певний об'єкт, які надалі можна застосовувати як докази у кримінальному провадженні. В умовах воєнного стану мають місце певні особливості призначення та проведення судових експертиз, коло яких не є повним, тому потребує подальшого ґрунтовного наукового осмислення. Водночас (для задоволення потреб проведення експертиз в умовах воєнного стану) доречним є запровадження в цей процес окремих елементів електронного документообігу, зменшення строків на проведення окремих експертиз з обов'язковою їх попередньою диференціацією залежно від ступеня складності, нормативно-правовим закріпленням такого розподілу, а також своєчасне задоволення потреб державних спеціалізованих установ у підготовці й атестації відповідних фахівців [3—5].

Виклики, що постають перед експертами в цей час, потребують адаптації та вдосконалення як технологій, так і правового регулювання. Необхідність оперативного й точного проведення експертиз для розслідування злочинів, визначення завданих війною збитків і відновлення прав постраждалих свідчить про важливість підвищення професійного рівня судових експертів, покращення їх матеріально-технічного забезпечення та розширення міжнародної співпраці.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 24.09.2024).
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 24.09.2024).
3. Грига М. А. Експертні дослідження, актуальні в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : мат-ли наук.-теорет. конф. (Київ, 26.05.2022). Київ, 2022. С. 58—62. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21476> (дата звернення: 24.09.2024).
4. Яремчук В. Судова експертиза і криміналістика: інновації у захисті суб'єктивних прав людини за умов воєнного стану. *Теорія та практика правозастосування в сучасних умовах державотворення* : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 05.05.2023). Івано-Франківськ, 2023. С. 328—329. URL: http://repository.ukd.edu.ua/bitstream/handle/123456789/510/%d0%b7%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%be%202023%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 24.09.2024).
5. Яценко І. І. Судова експертиза як об'єкт адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва. *Право і безпека*. 2020. № 3 (78). С. 96—102. DOI: 10.32631/pb.2020.3.12 (дата звернення: 13.10.2024).